

**ASPECTE ALE PROCESULUI ISTORIC DE
INTEGRARE ORGANICĂ A JUDEȚULUI SĂLAJ
ÎN STRUCTURILE POLITICO-ADMINISTRATIVE
ALE STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN.
LINIA DEMARCAȚIONALĂ PROVIZORIE (IANUARIE—APRILIE 1919)
ÎN SĂLAJ**

Armistițiul de la Belgrad încheiat între trupele din Balcani ale Antantei, comandate de generalul Franchet D'Esperey și trupele ungare la 13 noiembrie 1918 — armistițiul la care România n-a fost invitată și nici consultată — stabilea ca linie de demarcație în Transilvania, cursul Mureșului—Reghin—Bistrița¹.

Ca orice linie de armistițiu, care are rolul de a delimita zona de contact între trupele foste combatante, urmînd ca linia demarcațională definitivă să fie fixată prin tratativele de pace ulterioare, linia în discuție avea un caracter provizoriu, tranzitoriu. De altfel, în cazul Transilvaniei problema unei linii definitive de demarcație urmînd traseul amintit nu ar fi avut nici o justificare etnică și istorică. În cetatea istorică a Albei Iulii, la 1 decembrie 1918, rezoluția Marii Adunări Naționale consfințea unirea pentru totdeauna a Transilvaniei, Maramureșului, Sătmărilor, Crișanei și Banatului cu Patria-Mamă, validînd astfel eforturile seculare ale românilor ardeleni, maramureșeni și din părțile vestice, pentru libertate și unitate națională. Orice alte aranjamente diplomatice, de culise, care ar fi eludat voința nestrămutată și liber exprimată a maselor populare, la Alba Iulia, au devenit, astfel, caduce.

În consens cu dorința milioanelor de români, uniți în sfîrșit într-o singură patrie, guvernul României și Consiliul Dirigent al Transilvaniei au cerut guvernelor Antantei și Ungariei să se asigure preluarea teritoriilor românești din Transilvania și părțile vestice cu maximă celeritate și fără incidente. Ca urmare a repetatelor și fermelor cereri și proteste ale autorităților românești centrale și ale consiliilor și gărzilor române locale, traseul liniei demarcaționale a fost mutat pe linia Munților Apuseni — Vest de Sighetul Marmăției — Cicirlău — Ardușat — Băsești — Chilioara — Crișeni — Panic -- Aghireș — Meseșeni de Sus — Seredei — Pria — Ciucea — Ciuci — Zam. Comparativ cu vechea linie Mureș — Reghin — Bistrița, noua linie demarcațională reprezenta un pas înainte, raportată însă la situația de ansamblu, ea însemna o ignorare flagrantă a realităților etnice și politico-istorice din părțile vestice, deoarece izola artificial de teritoriul național, comitatele Arad și Bihor — în întregime, Sălaj și Sătmăr — parțial, întîrziînd astfel, și punînd

¹ Gh. Unc, V. Zaharescu, în *Anale de istorie*, 27, 4, 1981, p. 105—126.

în pericol procesul istoric legitim de realizare a unității naționale depline a statului român.²

Din păcate, guvernul revoluționar maghiar n-a înțeles, și nici n-a acceptat realitățile revoluționare în curs, căutînd să împiedice prin orice mijloace integrarea teritoriilor în discuție, invocînd constant linia Diaz, din noiembrie 1918, ca linie definitivă și acționînd în consecință prin organele sale administrative și militare — autorizate să ia măsurile cele mai drastice pentru stăvilirea voinței legitime de libertate și unitate națională a românilor. S-a ajuns, astfel la incidente regretabile provocate de organele administrative și militare maghiare, soldate cu morți și răniți în rîndurile consiliilor și gărzilor naționale române și trupelor române eliberatoare cum au fost cazurile de la Teiuș, Beliș, Tîrgu Lăpuș, Cufioaia, Ileanda, Beiuș, Zalău, etc.

Evenimentele petrecute în Sălaj în perioada scursă între prima decadă a lunii ianuarie 1919 și mijlocul lunii aprilie 1919, cînd linia demarcațională a fost mutată și fixată pe traseul ei normal, stabilit încă din august 1916, constituie obiectul acestui articol.

Trecînd în revistă situația românilor din comitatul Solnoc-Dobica (după reorganizarea administrativ-teritorială din 1968 localitățile fostului comitat Solnoc-Dobica și apoi județ Someș, situate în aval de Gura Vlădeșei, pe ambele maluri ale Someșului — zonă compact românească, constituie parte integrantă a județului Sălaj n.n.) în perioada noiembrie—decembrie 1918, înainte de sosirea trupelor române pe noul aliniament, semnalăm două scrisori date 7 decembrie și, respectiv, 10 decembrie 1918, adresate de Liviu Micșa președintele Consiliului Național român al comitatului Solnoc-Dobica, comandamentului trupelor române din Bistrița. În scrisoarea datată 7 decembrie 1918 se arată: „Îndată după ce s-a aflat despre hotărîrea adunării naționale din Alba Iulia, consiliul maghiar al județului nostru s-a întrunit în orașul nostru (...) și a redat protest în contra hotărîrii de la Alba Iulia, motivîndu-și protestul cu existența de o mie de ani a statului maghiar și amenințînd cu învrăjbirea dacă se va înfăptui unirea Ardealului cu România (...). Luarea acestei poziții din partea Consiliului maghiar față de dreptul de liberă dispunere a poporului român peste soarta sa a predispus spiritele în cercurile maghiarilor la o ținută dușmănoasă față de noi”.³ În continuare, în scrisoare se dezvăluie că autoritățile administrative comitatense au sistat sumele necesare pentru întreținerea gărzilor naționale române și în plus protopretorii condiționează distribuirea ajutoarelor alimentare pentru cei lipsiți și pentru foștii ostași, de re-instalarea cu seuze a autorităților comunale (notarii) alungate de minia populară în timpul marilor revolte din noiembrie 1918. În finalul scrisorii, Liviu Micșa invocînd și situația explozivă creată prin incidentele grave soldate cu mulți morți și răniți provocate de trupele maghiare la Tîrgu Lăpuș și Cufioaia, cere ajutorul grabinic al armatei române.

Scrisoarea a doua repetă și accentuează cele expuse în scrisoarea din 7 decembrie, relevînd că: „Se face cea mai extinsă propagandă pentru organizația militară a secuilor (...). Garda noastră e expusă la fel și fel de invective cu tendința de-a putea fi desființată. Sub pretexte false se intenționează lipsirea noastră de subofițeri și de materialul de lîpsă (...). Starea noastră devine din ce în ce mai precară și mai primejdioasă”⁴.

Pentru asigurarea noului aliniament au fost destinate brigăzile 13 și 14 din divizia 7 infanterie, respectiv regimentele 14 infanterie pentru Baia Mare și Sighetul Marmăției și regimentul 16 infanterie Suceava pentru Jibou și Zalău.

Se poate lesne observa că forțele militare destinate pentru această acțiune erau cu totul insuficiente, luînd în considerare două elemente esențiale: vastita-

² C. Grad, în *Acta MP.*, 5, 1981, p. 507—554.

³ Arhiva M.Ap.N. — M.St.M., fond. Ml., dos. 2166, f. 62.

⁴ *Idem*, dos. 2854, f. 17.

tea zonei și efectivul redus al unităților sosite în grabă de peste Carpați să asigure preluarea și apărarea noului aliniament. De altfel, în această primă fază, idea directoare era prezența simbolică a trupelor române, chemate să asigure împreună cu gărzile naționale locale, liniștea și siguranța publică precum și preluarea fără incidente a administrației civile și militare.

Peste tot solii de peste Carpați erau întâmpinați de populația românească a localităților de pe cursul Someșului cu un entuziasm de nedescris⁵. În teritoriul eliberat, consiliile și gărzile naționale românești, constituite în cursul lunii noiembrie 1918 ca organe democratice de manifestare și apărare a drepturilor naționale rezultate din principiul autodeterminării, al libertății și unități naționale au rămas în continuare ca organe administrativ-politice și de asigurare a ordinii publice. În luna februarie 1919, cînd în condițiile instalării și consolidării administrației românești existența gărzilor naționale devenise inutilă, creindu-se un paralelism stînjenitor pentru bunul mers al treburilor publice, ele au fost desființate. În locul gărzilor naționale s-au constituit companiile teritoriale de jandarmi (cîte o companie pentru fiecare comitat).

Efectivele militare reduse destinate să protejeze noul aliniament, au predispus spiritele înfierbîntate din unitățile militare maghiare cantonate la Zalău, la o atitudine belicoasă, promotor fiind maiorul Gyurocsik, cel mai înverșunat oponent al noilor realități politice. Drept urmare s-a pus la cale capturarea trenului care transporta trupele române spre Jibou și Baia Mare. Planul a fost însă dejucat de comandantul gărzilor naționale române din Jibou, locotenentul în rezervă avocat Aurel Hetco, care a plecat înaintea trupelor române și în gara Gherla a dezvăluit comandantului unității în marș spre Jibou—Baia Mare, colonelul Ioan, ambuscada pregătită de trupele maghiare.

Din memoriile lui Aurel Hetco — aflate în posesia muzeului nostru — rezultă că acesta, bun cunoscător al zonei și avînd experiența frontului, a propus un plan nou de eliberare a localității Jibou — plan acceptat în întregime — care prevedea debarcarea batalionului din regimentul 14 în gara Var (3 km Sud-Est gara Jibou) și continuarea marșului pe jos în dispozitiv de luptă. Tentativa de capturare a trenului eșuînd, trupele maghiare s-au retras spre Cuceu—Zalău, iar Jiboul a fost eliberat în data de 10/11 ianuarie 1919, fără incidente.

Pentru apărarea Jiboului au fost lăsate două companii, care cooperau strîns cu garda națională română din zonă. În ziua de 11 ianuarie comandamentul trupelor maghiare din Zalău a adresat comandantului trupelor române din Jibou, sublocotenentul Luca, un ultimatum semnat de maiorul Gyurocsik, care îi cerea părăsirea Jiboului în 4 ore, în caz contrar recurgîndu-se la forța armelor.

O rezistență cu sorți de izbîndă fiind imposibilă, dată fiind insuficiența forțelor apărătoare, același Aurel Hetco l-a contactat pe președintele consiliului național maghiar din Jibou, Vilmos Brandt și i-a cerut să intervină pe lîngă profesorul Apáthy, președintele Consiliului național maghiar din Transilvania, pentru a da ordinul de încetare a acțiunii iresponsabile puse la cale de maiorul Gyurocsik. Lucid, Vilmos Brandt a înțeles imensul pericol ce amenința populația civilă a Jiboului și a luat imediat legătura cu adjunctul lui Apáthy, care a promis că se vor lua de urgență măsurile solicitate. Apoi, ambii purtători de cuvînt ai locuitorilor Jiboului au transmis în calitate de contraparlamentari, trupelor maghiare aflate la Cuceu, ordinul telefonic de contramandare a acțiunii — contramandare comunicată ulterior și comandamentului maghiar din Zalău de însuși Apáthy.

Incidentul evitat în extremis la Jibou, n-a mai fost însă împiedicat la Zalău. Din documentele păstrate în arhiva Ministerului Apărării Naționale și din memoriile participanților la evenimentele din acele zile tumultuoase⁶ rezultă că, după sosirea în Jibou a batalionului 2 din regimentul 16 Suceava, la punctul de comandă a unității s-au prezentat parlamentari din Zalău care au cerut acordarea unui timp de 10 zile pentru retragerea trupelor maghiare în spatele liniei demarcaționale și permisiunea ca garda maghiară din Zalău să funcționeze în continuare. Comandamentul batalionului român a acordat 48 de ore pentru evacuarea

⁵ C. Grad, op. cit., p. 510.

⁶ Memorii I. A. Domșa și I. Cerbulescu. Colecția MIAZ.

oraşului şi a respins propunerea a doua. Parlamentarii maghiari au promis că trupele vor evacua oraşul în linişte şi că autorităţile administrative ale oraşului vor asigura în cooperare cu garda naţională română predarea fără incidente a localităţii⁷.

După ce au aşteptat în gara Crişeni retragerea ultimelor efective maghiare, trupele române imbarcate în tren s-au pus în mişcare spre gara Țigani (Crişeni, actuala gară a oraşului Zalău). În triunghiul de deviaţie spre Zalău, grupe răzleţe din trupele maghiare au minat linia şi au luat cu asalt vagoanele. Incidentul s-a soldat cu 6 soldaţi morţi (unul în timpul atacului, ceilalţi 5 — conducători la căruţe — după ce au fost capturaţi); 13 răniţi — printre ei sublocotenentii Lates şi Măgureanu — şi 7 dispăruţi⁸.

Batalionul comandat de maiorul Rozin s-a regrupat pe dealurile Ortelecului şi printr-un contraatac viguros, susţinut de întăriri sosite de la Jibou, a recuperat trenul şi a respins trupele răzleţe dincolo de linia de demarcaţie provizorie (1/14 ianuarie 1919).

Din memoriile lui Iulian Andrei Domşa — fostul comandant al gărzilor naţionale române din Zalău, rezultă că răniţii au fost transportaţi şi îngrijiţi la spitalul oraşenesc din Zalău, iar soldaţii ucişi au fost înmormîntaţi cu onoruri militare în cimitirul oraşului.

Pentru stabilirea împrejurărilor în care s-a produs incidentul, generalul Neculcea, comandantul diviziei 7 infanterie împreună cu generalul francez Patey a întreprins o cercetare amănunţită care a dezvăluit vinovăţie indubitabilă a autorităţilor maghiare. La Zalău s-a găsit o telegramă a profesorului Apáthy prin care trupele maghiare erau îndemnate să opună rezistenţă. Pentru a se evita o nouă încălcare a convenţiilor încheiate, comandantul diviziei 7 a dispus: 1) Arestarea şi judecarea profesorului Apáthy; 2) Plata de către municipalitatea clujeană a 900 000 de coroane familiilor celor ucişi; 3) plata cheltuielilor de înmormîntare şi ridicarea unui monument victimelor atacului (Monumentul s-a ridicat şi inaugurat în 1920 în prezenţa generalului Petala n.n.); 4) deţinerea notabilităţilor din Zalău şi din localităţile învecinate⁹.

După eliberarea Zalăului şi preluarea poziţiilor de pe noul aliniament a fost instalat ca prefect al Sălajului eliberat avocatul dr. Gheorghe Pop şi ca primar al oraşului Zalău, avocatul dr. Iulian Andrei Domşa.

În toată luna ianuarie, detaşamentele mobile ale diviziei 7 infanterie, de valoarea unui pluton, uneori chiar de valoarea unei companii au întreprins acţiuni de dezarmare a localităţilor din sectorul recent eliberat. Aceste acţiuni urmăreau două obiective: 1) pacificarea localităţilor şi instalarea ordinii publice absolut indispensabile bune funcţionări a administraţiei civile şi militare; 2) prevenirea izbucnirii unei noi revolte populare similare cu cele din noiembrie—decembrie 1918, cauzate de situaţia economico-socială grea lăsată moştenire de cei 4 ani de război. De altfel, în toate localităţile foştii soldaţi, întorşi de pe fronturi înarmaţi constituiau un potenţial pericol de anarhie. Astfel batalionul al 3-lea din regimentul 16 Suceava din Jibou a trimis un pluton la Surduc pentru a restabili ordinea la cele două mine de cărbuni, „unde lucrătorii — după cum notează buletinul informativ al diviziei 7 — sint bolşevici (în sensul de anarhişti n.n.) şi este nevoie a menţine în continuare plutonul acolo“. Elemente din regimentul 15 infanterie dezarmază satele Bîrsa şi Domnin' — unde era o gardă cu 10 arme—Deja, Sălăţig, Nădişul Român — gardă naţională cu 4 arme—Giurtelecul Hododului. Alte subunităţi ale diviziilor 6 şi 7 infanterie dezarmază localităţile Panic, Soimuş, Brebi, Firminiş, Ortelec, Someş Guruslău, Piroşa, Mirşid, Popeni, Cuceu, Chendrea, Raciş, Popteleac, Călăcea, Solomon, Gîrbou şi alte localităţi.

⁷ C. Drăgănescu, *Campania 1918—1921*, curs predat la Şcoala superioară de război în anii 1926—1929, p. 81—82.

⁸ Vezi telegrama 719 din 7 ianuarie 1919, Arh. M.Ap.N. — M.St.M., fond. Ml., dos. 2614, f. 24 şi 25; *Idem*, fond. 2270, divizia 7, dos. 734, f. 4, 23, 24; *Idem*, fond. 2269 — divizia 6, dos. 144, f. 22.

⁹ *Idem*, fond. Ml., dos. 2614, f. 9, 10, 11 — telegrame referitoare la măsurile luate de comandamentul diviziei 7 după incidentul din gara Țigani (Crişeni).

Din Zalău s-au strins de către batalionul 2, comandat de maiorul Rozin: 207 arme militare, 257 arme de vânătoare, 60 de revolve, 101 săbii, 59 de pistoale, 132 baionete și pumnale, 10 grenade, 2.935 cartușe de mitralieră și 148 cartușiere; din Jibou batalionul 3 din regimentul 16 infanterie a adunat: 142 de arme, o mitralieră și 5 lăzi cu cartușe, iar din Cehu Silvaniei — 10 mitraliere, 200 de arme cu un cartuș și 15 revolve¹⁰.

Din documentele recent identificate rezultă că aceste acțiuni au continuat și în luna februarie deoarece măsurile luate n-au reușit să stăvilească tulburările (tăierea pădurilor particulare, comunale și ale statului, ocuparea pământului și pășunilor particulare, devastarea proprietăților). Într-un raport către comandantul regimentului 16 Suceava, maiorul Rozin arăta că a luat cele mai aspre măsuri pentru a opri comiterea unor asemenea fapte, anexînd la raport și un exemplar din ordonanța afișată în Zalău și împrejurimi. În raport, maiorul Rozin releva că nu se justifică plingerile conducerii orașului Zalău referitoare la lipsa măsurilor de asigurare a ordinii publice¹¹.

Gheorghe Pop — primul prefect român al Sălajului, într-un raport către Consiliul Dirigent nota: „De la denumirea mea de prefect tot cu rezolvirea cererilor de natura aceasta (tulburări de proprietate n.n.) m-am ocupat”¹² iar C.N.R. al comitatului Solnoc-Dobica prin președintele Liviu Micșa cerea autorităților militare să ia măsuri pentru oprirea devastării pădurilor deoarece „să fac pagube însemnate dar și pentru că în multe comune sunt puține păduri, iar dacă și acelea se pustiesc peste unu doi ani, oameni pot ajunge fără lemnele trebuincioase”¹³.

Plasele din județul Sălaj rămase neeliberate — Crasna, Șimleu, Tășnad — erau subordonate comisarului guvernamental din Carei, Mihai Makray, care a ordonat luarea celor mai drastice măsuri împotriva românilor.

După incidentul de la Zalău, pentru a se evita noi vărsări de sînge, batalionul lui Gyurocsik a fost transferat la Hajduszoboszló lângă Debrețin, dar după puțină vreme a fost readus în Sălaj și cantonat la Nușfalău și Șimleu Silvaniei¹⁴.

Avînd mină liberă, soldații lui Gyurocsik întreprind adevărate expediții de represalii împotriva satelor din jurul Șimleului, pretextînd că ordinea publică e subminată de elemente turbulente. Peste tot gărziile naționale române sînt dezarmate, iar casele fruntașilor români percheziționate, preținzîndu-se arme. Chiar și locuința de la Bădăcin a Clarei Maniu — mama președintelui Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, fostă președinte a „Reuniunii femeilor române sălăjene” — a fost percheziționată, cerîndu-se, cu scop vădit șicanator, arme. În ziua de 18 ianuarie 1919, fruntașii mișcării naționale șimleuane, Alexandru Gheția — vicarul Silvaniei, Alexandru Aciu și Coriolan Meseșan — comandanții G.N.R. din Șimleu, ambii avînd gradul de căpitani — au fost arestați la domiciliu și chestionați asupra sentimentelor lor și a populației românești majoritare față de unirea cu România¹⁵.

Vrînd să păstreze cu orice preț linia demarcațională, autoritățile militare și civile maghiare iau măsuri de sporire a efectivelor militare și înrolarea cu forța a tuturor persoanelor valide în armata maghiară fără deosebire de naționalitate. Puși într-o situație disperată românii se refugiau în masă peste linia demarcațională provizorie la Zalău, Cehu Silvaniei, Băsești și Huedin, cerînd ajutor militar pentru a pune capăt acelei atmosfere de teroare și arătînd că la cel mai mic semn al autorităților militare românești, 10.000 de români sînt gata să se înroleze în armata română¹⁶.

În Valecăul de Jos fosta jandarmerie locală întoarsă odată cu detașamentul lui Gyurocsik a pornit o adevărată teroare¹⁷. Cazuri similare s-au petrecut la

¹⁰ *Idem*, fond. 2270, — divizia 7 infanterie, dos. 734 (rapoarte operative pe luna ianuarie).

¹¹ *Idem*, fond. 2270, dos. 714, f. 114—115.

¹² D.G.A.S. București, fond. Consiliul Dirigent — Resortul Interne — II — 34, f. 1—3, raportul din 19 aprilie 1919.

¹³ Arh. M.Ap.N. — M.St.M., fond. 2270, dos. 487, f. 323.

¹⁴ C. Meseșan, *Un epizod al ostătecilor*, Șimleu-Silvaniei, 1932, p. 6.

¹⁵ C. Grad, *op. cit.*, p. 528—529, documentul 10.

¹⁶ *Ibidem*, p. 510.

¹⁷ Arh. M.Ap.N. — M.St.M., fond. Ml., dos. 2154, f. 109.

Nușfalău, Halmășd, Recea, Pericei, Măierîște, Mălădia, etc., fiind uciși Grigore Blaga și Petre Ioan din Halmășd și Ioan Cozma din Mălădia¹⁸.

De-a lungul liniei demarcaționale provizorii incidentele provocate de trupele maghiare se țineau lanț culminând cu ocuparea Zalăului în zorii zilei de 23 februarie 1919. Din informațiile furnizate de rapoartele brigăzii 13 infanterie rezultă că atacul s-a declanșat la miezul nopții dinspre Aghireș și Crișeni concomitent și cu efective numeroase. Surprins, trupele române s-au retras spre Ortelec trimițând parlamentari la Zalău prin care cereau evacuarea imediată a orașului și eliberarea fără condiții a prizonierilor. La scrisoarea comandamentului român comandamentul trupelor ocupante a răspuns în aceeași zi, punând condiții iracceptabile¹⁹. În deruta creată de atacul matinal a fost luat prizonier și sublocotenentul Traian Păteș, voluntar în armata română, fost contabil la Banca „Silvania” din Șimleu, veteran de pe frontul galițian, unde-l avusese camarad de arme pe maiorul Gyurocsik. Recunoscut de unul din foștii subordonați Traian Păteș a fost prins, torturat și apoi executat din ordinul expres al maiorului Gyurocsik. Alți refugiați au reușit să se strecoare neobservați spre Ortelec — cum a fost cazul sublocotenentului Păușan, agentul M.C.G. român²⁰.

În cele două zile de ocupație a Zalăului au fost afișate proclamații care cereau populației civile să se împotrivescă autorităților românești. De asemenea din documente rezultă că s-au distribuit arme populației maghiare, iar populația română a fost deținută²¹. Deoarece detașamentul invadator a refuzat să părăsească orașul în termenul fixat de comandamentul regimentului 15 infanterie Războieni, trupele române au fost nevoite să utilizeze demonstrativ artileria, astfel că în ziua de 25 februarie orașul era reluat de trupele române. Organele de propagandă maghiară au făcut o zarvă enormă în jurul acestei chestiuni, susținând că orașul ar fi fost distrus cu sălbăcie și străzile ar fi pline de răniți și morți²².

Un alt incident s-a produs cu ocazia înmormintării președintelui Partidului Național Român, George Pop de Băsești, cînd trupele maghiare au atacat localitatea Băsești apărută de garda națională locală — comandată de protopopul Alexandru Achim — și de un pluton din batalionul 2 infanterie din regimentul 16 Succava²³.

Într-o scrisoare adresată comandamentului diviziei 7 infanterie din Dej, C.N.R. din Băsești, considerîndu-se purtătorul de cuvînt al românilor din satele de Subcodru, cerea o companie de soldați deoarece: „mereu suntem atacați de săcui: ziua, noaptea stau soldații români în număr de 16 inși gata, așa că nu mai sunt în stare a sta pe picioare din cauza agitației și a nedurmitului. Comuna Băsești e dincoace de linia de demarcație cu mai mulți inteligenți și sumedenie de refugiați. Ținta adevărată a secuilor e acum comuna noastră care e centrul părților de sub Codru”²⁴. Comandamentul diviziei 7 într-un raport către comandamentul trupelor din Transilvania arăta: „S-a relevat în multe din rapoartele informative atacurile mișelești pe care în mod sistematic, bandele ungurești le săvîrșesc peste linia de demarcație, rapoarte prin care nu a putut să reiasă chinul și durerea fraților încă sub jugul neuman al dușmanilor noștri, ecou care însă zilnic ne îndoliază sufletul nostru”²⁵.

Comandamentul armatei române a încercat în repetate rînduri să trateze cu comandamentul trupelor maghiare în chestiunile relative la traseul liniei demarcaționale provizorii și la tratamentul românilor din zona aflată încă sub ocupație maghiară. Toate încercările s-au dovedit infructuoase din cauza atitudinii refrac-

¹⁸ C. Meseșan, *op. cit.*, p. 9.

¹⁹ Arh. M.Ap.N. — M.St.M., fond. 2270, dos. 697, f. 15—16.

²⁰ *Idem*, fond. 2269, dos. 144, f. 95, 96, 101, 106, — rapoarte informative ale diviziei 7 către divizia 6; *Idem*, fond. 2270, dos. 683, f. 67, 68, 74, 81, 82, 91.

²¹ *Idem*, dos. 487, f. 480—481 — Proclamația afișată de Consiliul maghiar al orașului Zalău.

²² *Nimicirea Zalăului. Ce scriu zările ungurești*, în *Patria*, anul I, nr. 15 din 4 martie 1919.

²³ Arh. M.Ap.N. — M.St.M., fond. 2270, dos. 720, f. 145.

²⁴ *Idem*, dos. 487, f. 394—395.

²⁵ *Ibidem*, f. 393.

tare a comandamentului maghiar care susținea că nu recunoaște ca linie demarcațională decât linia Diaz din 13 noiembrie 1918. În scrisoarea de răspuns a comandamentului regimentului 32 din Tășnad către comandamentul trupelor române din Cehu Silvaniei se afirma tranșant: „Nu recunoaștem hotărîrea unilaterală din adresa dvs. — relativă la linia de demarcație. Pentru armata maghiară este valabilă linia de demarcație ce trece prin Bistrița — Reghinul Săsesc și riul Murăș... Această adresă este redactată după indicațiunile comandamentelor noastre superioare”²⁶.

În aceste condiții represiunile contra românilor se întetesc. Începînd de la mijlocul lunii martie 1919 fruntașii politici din zona Șimleu: Alexandru Aciu, Coriolan Meseșanu (cu soția lui Adela Meseșan), Aurel Mașcan, Virgil Barboi, Petru Șireag, Ion Crețea, dr. Iuliu Mureșan, dr. Valer Ancean, Iuliu Pop, preoții Ostatea, Valentin Copos, Groza au fost arestați și internați ca ostateci la Nyiregyháza, iar Clara Maniu, Cornelia Maniu și Romul Erdely la Budapesta. Ostatecii români au fost eliberați abia în 23 mai 1919 cînd s-a făcut schimbul de prizonieri între cele două părți, pe riul Tisa. Partea maghiară a predat părții române familia Maniu (Clara și Cornelia) și alți peste 100 de ostateci, primind în schimb familia Kún, originară din Lelei²⁷.

Linia demarcațională provizorie și-a încheiat scurta dar periculoasa existență în aprilie 1919, odată cu ofensiva victorioasă a armatei române spre Vest, încheiată cu eliberarea întregului teritoriu național și fixarea liniei demarcaționale pe aliniamentul recunoscut de Antantă încă din august 1916.

Pe teritoriul județului nostru au acționat diviziile 6 și 7 infanterie. Divizia 7 a acționat în sectorul Giurtelecul Hododului, Aghires, Meseșeni pe trei coloane: 1) Coloana Nord (regimentul 16 infanterie și 3 baterii de artilerie pe direcția Giurtelecul Hododului); 2) Coloana centru (regimentul 27 infanterie Bacău, un batalion din regimentul 15 infanterie Războieni și 2 baterii de obuziere) pe direcția Crișeni—Herecelean—Borla—Dioșod; 3) Coloana Sud (2 batalioane din regimentul 15 infanterie și o baterie de munte) pe direcția Zalău—Aghires—Meseșeni de Jos—Recea.

Divizia a 6-a a acționat cu flancul drept (coloana Nord — regimentul 24 Tecuci în sectorul Crasna). În cele 3 zile cît a durat eliberarea județului nostru armata română n-a întîmpinat o rezistență serioasă. Totuși, s-au dat lupte de curățire lîngă Aghires (pădurea Aranok), Crasna, Recea, Borla (pădurea Csarnok) și Șimleu. În ziua de 17 aprilie a fost eliberată Crasna, iar în 18 aprilie, Șimleu Silvaniei, Nușfalău, Porțul și Derșida²⁸.

Referindu-se la situația județului în primele zile după eliberare prefectul Gheorghe Pop nota în raportul din 19 aprilie către Consiliul Dirigent următoarele: „Situația județului care era foarte serioasă ba pot să zic, că mai înainte chiar gravă, acum începe a se ameliora, ușura. Armata regală înaintează cu triumf și în scurt timp va ajunge linia demarcațională fixată din nou... De prezinte e imposibil a prelua imperiul peste întreg județul deoarece inteligența română din plasele Crasna, Șimleu și Tășnad parte nu s-au reîntors din refugiu, o parte e deținută și dusă de vrășmași, iar fără consultarea lor nu știu cum vor fi aplicați a primi oficii”. Pentru preluarea administrației prefectului propunea o listă cu persoane care să fie numite în posturile cheie: dr. Octavian Felecan — subprefect; dr. Iuliu Pop — prim-notar; Vasile Nicolaieviici — notar II; Alexandru Pop și Ladislau Ghiurco — prim-pretori în plasele Cehu Silvaniei și respectiv Jibou, iar Alexandru Marcu în Zalău; pretori Virgil Pop, Remus Roșca și Cornel Gheție; Iosif Fărcaș — prim-medic județean și Iuliu Szaploneczai — medic conducător la spitalul din Zalău. Pentru plata funcționarilor se cereau Consiliului Dirigent

²⁶ *Idem*, dos. 697, f. 51.

²⁷ C. Meseșan, op. cit., p. 26—31; Alexandru Aciu, *Șimleul sub linie demarcațională în Tiron Albani, 20 de ani de la Unire*, I, Oradea, 1938, p. 316—317.

²⁸ C. Drăgănescu, op. cit., p. 89; Gen. D. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, București, 1922, p. 46—48; Arh. M.Ap.N. — M.St.M., fond. 2270, dos. 720, f. 192, 197, 198, 215; *Armata înaintază triumfătoare*, în *Patria*, an. I, nr. 60 din 20 aprilie 1919.

200 000 de coroane, iar pentru siguranța publică se solicita trimiterea a 400 de jandarmi deoarece compania din Zalău nu dispunea decât de 76 de oameni fără ofițeri.²⁹

După aproape 5 luni de la votarea istoricului act al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, județul Sălaj își găsea, în sfârșit locul firesc în cadrele statului național unitar român.

CORNEL GRAD

DES ASPECTS DU PROCESSUS HISTORIQUE D'INTEGRATION ORGANIQUE DU DEPARTEMENT DE SĂLAJ DANS LES STRUCTURES POLITIQUES

ADMINISTRATIVES DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAIN.

• LA LIGNE DE DEMARCATION PROVISoire (JANVIER—AVRIL 1919) EN SĂLAJ

(R é s u m é)

En s'appuyant sur des documents inédits identifiés dans l'Archive du Grand État-Major Roumain et dans l'Archive historique centrale, l'auteur présente la situation du département de Sălaj après l'historique Grande Assemblée Nationale d'Alba Iulia — depuis le 1-er décembre 1919 jusqu'à la première moitié du mois d'avril 1919. Dans cette période, grâce à des phénomènes complexes de nature diplomatique, politique et militaire, le département de Sălaj est resté isolé du territoire national par la ligne de démarcation provisoire établie par les représentants de l'Entente et de la Hongrie, avec l'omission volontaire des intérêts légitimes du peuple roumain.

L'auteur y présente aussi quelques dates concernant l'installation des autorités roumaines, civiles et militaires, dans le territoire récemment réuni à la Patrie, ainsi que les premières mesures administratives, économiques et politiques, prises par ces autorités en vue de l'intégration organique du département de Sălaj dans les cadres de l'état national unitaire roumain.

De même, on relève les conséquences désastreuses de l'établissement de la ligne de démarcation provisoire au milieu du bloc ethnique roumain de l'ouest du pays, conséquences concrétisées dans des incidents graves soldés par des morts et des blessés, par des répressions dures contre la population roumaine, par des déportations en Hongrie, etc.

L'idée qui résulte de la présentation de tout le matériel basé sur des faits, c'est le rejet ferme de la part du peuple roumain tout entier et de la part de ses autorités compétentes de n'importe quelles tentatives d'éluder, par des arrangements politiques et diplomatiques de coulisses, son aspiration légitime d'unité et de liberté nationale.

²⁹ D.G.A.S. București, fond. Consiliul Dirigent, — Resortul Interne, II — 34, f. 113.

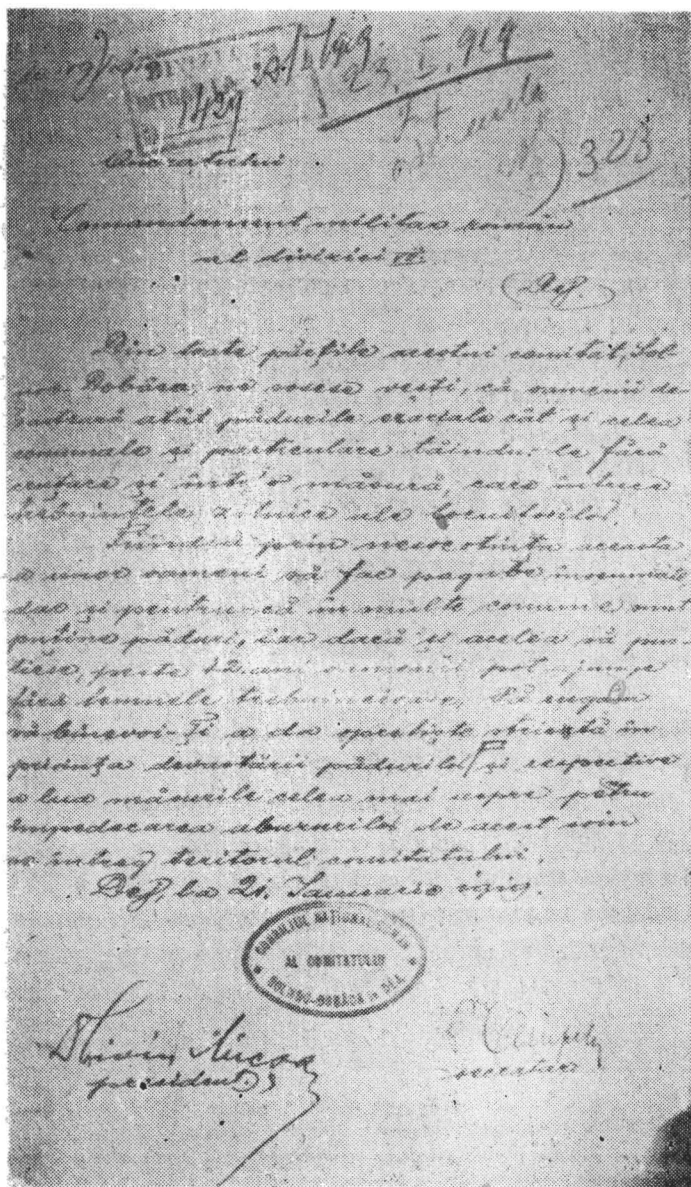

Fig. 1. Cererea C.N.R. Solnoc-Dobica adresată comandamentului diviziei 7 infanterie, prin care solicită luarea celor mai stricte măsuri împotriva celor care devastau pădurile — 21 ianuarie 1919.

în comandamentul trupelor din Transilvania către
 ca rezultat al primelor cercetări relative la incidentul de la Zalău
 (Zalău) raportat în rap. nr. 22 din 2/1 919 divizia 7-a
 raportează: morți sunt numai 6 din care numai unul în timpul atacului
 ceilalți 5 (conductori) la carule au fost răniți mutilați
 într-un grajd, ei au fost recuperați, mutilații se retrăseseră în
 împrejurările următoare, când s-a produs atacul prin surprindere asupra
 trenului (care și deraisese din cauza că linia fusese minată) batalionul
 se deplasă în tren a sărit din poziția de luptă, în acest
 moment securii sau apropiat de vagoane și au capturat 5 conducători
 de la carule care răsăseseră în tren și încă 7 care sunt dispăruți
 în urma batalionului, s-a alungat pe securii și a luat trenul înapoi, cei
 5 conducători au fost duși cu securii, au fost omorâți și mutilați
 într-un grajd, despre ceilalți 7 nu se știe nimic, pentru a putea
 reparați pe cei 7 care au fost luați de securii în retrăgerea lor sau
 trimis doi ostași din Zalău sub amenințarea familiilor și averii lor
 la Iașna (25 km sud-nord de Karoly), tot odată divizia 7-a raportează
 la Zalău s-a primit o telegramă a șefului apărării prin care ordona trupelor
 să reziste înaintarea trupelor noastre pe baza căreia primul
 și un inginer din Zalău au cerut vin pe bazile securiilor
 îndemnându-i la rezistență - d-o șef ștai maior general Panaitescu
 no 219 7/1 919

Fig. 2. Telegrama diviziei 7 infanterie referitoare la incidentul din gara Zalău.

Fig. 3. Ordonanța comandantului militar român al orașului Zalău cuprinzând măsurile luate pentru menținerea ordinii publice în oraș și împrejurimi.

13/1-1919
Raj

Am raportat la Brigada
sa se vedea ca in
muntii nu fost niste
tormenuri.

La 11/1-1919

Batalionul II
Regimentul II infanterie

La Orghita la 27/1 din toamna
1919, am onor a raportat ca
nu numai ca nu este aducut,
dar mai mult, la intrarea
in ora, s-a luat imediat
cele mai intense masuri de
patulare. S-a dat sprijin
imediat tuturor reclamatilor
si chiar s-a scut politiei
locale convingut, marindu-le
chiar personal, - incat
fiecare patula romaneasca era
insusita de un politist. S-a
scut politiei si patulei celor
cari patuleau, in fine
s-au luat toate masurile
posibile pentru ca, atat primarii
cat si politia locale le
cunosc.

E drept ca populatia din
satile impinate s-a dus
la padeturi, inu am
tot s-au luat cele mai
serere masuri, legandu-
se intalirea cu prestatia
cand au fost omorati cele
populare, pept pe care
promisera si politiei le
s-au convocat toti primarii
din satile ce intra in sat
acelor bataton si s-a
dat ordonante, pe care sa
le puna in vederea locuitor
de oricuma s-a dat ordine
in ora si care se afeta
camion a nu se da la
sape.

La alaturate sunt ordonante
din toate acute si mai
de mult primit la
comandament e si intina

Comand. bat. II
Maj. C. Rozin

Fig. 4. Raportul maiorului Rozin, comandantul batalionului II din regimentul 16 Suceava referitor la primele măsuri luate de autoritățile militare române din Zalău pentru instalarea și menținerea ordinii.